

TÜRK EVİ MİMARİSİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ*

İstanbul Şehremini Emin Bey

Dr. Öğr. Üyesi. Songül Dumlupınar Alican

Orcid: 0000-0002-1677-4778/Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi.

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 07 Ekim 2021

Kabul tarihi: 04 Kasım 2021

Article history:

Received: 07 October 2021

Accepted: 05 November 20201

[İstikbalin şehir müzesine ithaf...]

Bugün gayet kıymetli bir mevzudan bahsedeceğim: Bir asır evveline gelinceye kadar Türk'ün asıl zevkiyle süslenmiş millî bir tarzda yapılmış evler. Türk evi denince bilhassa Garplıların aklına dar, sıkıcı, kümes gibi yerler gelir. Kadınları bilhassa harem denen yere tıkmış bir halde havasızlıktan bunalmış addederler. Bu gayet yanlış düşünce eski evleri tetkik etmeye fırsat bulamamış yerlilerimizde de vardır. Filhakika eski Türk aşıyanları (ev) bugün yoktur. Türk evi muhit ve zamana göre ne suretle değişmiştir? Bunun için Anadolu'nun bu hususta çok kıymetli şehir ve köylerini gezerek tetkik etmek lazımdır. Bu mevzu bizde hiç tetkik olunmamıştır.

Şehrimizin tarihini tetkik edecek olursak ahşap inşaat yüzünden husule gelen ve müteaddid salgınlarla her yüz senede bir muntazaman yandığını öğreniriz. Biz gerek boğazın her iki sahiline ve gerek İstanbul'un müstesna ve hücre köşelerine muvakkat kâşâneler korduk. O zamanlar tevekkülün yanlış bir şekilde telakkisi dünyaya meyl ve rağbeti azalttı. Yalnız kendi hayatımızı düşünebildik. Hiç çocuklarımızı düşünemedik. Onlarca bu ölümlü dünyada öyle metin, asırlarca dayanacak evlere malik olmak dünyaya meyl noktasından muvafık bir düşünce olamazdı. Halkın mehmâ emken (mümkün mertebe) refah ve saadet içinde geçirdiği devrelerdeki inşa tarzlarımız çok mükemmel bir seyir takip etti. 300 senelik tedenni ne kadar olsa ruhlarda da bir tesir husule getirerek halkı miskinleştirdi. Refahın azalması hem gayritabii bir tevekküle sevk etti ve hem de zevksizlik baş gösterdi. Biz buna millî mimarinin anarşi devri itlak edebiliriz. Bu anarşi devam etti ve hala da devam ediyor. Mesela bizde henüz tetkik olunmadık bir mevzu budur demiştik. Mesela istiyoruz ki tam zevkimizi okşayacak bir ev yapalım. Garp eserleri ruhumuzu okşamıyor. Şarkın parlak eserlerinden istiane edeceğiz. Bizde cami mimarisi iyi tetkik olunmuştur. Planlar hazırlanıyor. Vücuda getirdiğimiz bu eserlerin, yani ev planlarının cami bozması olduğunu görüyoruz. Acaba bizde binalara konacak pencere

* *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 3/36, Ağustos 1927, s. 732-737.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: alicansongul@gmail.com.

numunesi mi yoktur? Harici tezyinata ait örnekler kalmamış mıdır? Hepsi vardır. Fakat tetkik olunmamıştır. Bu asırda tam bir Türk evini yüz sene evvelki şeraite göre yapmak filhakika fahiş bir hatadır. İnşaat fenni çok ilerlemiştir. Evlerimizde asrî tesisat lazımdır. Bunlar behemehal yapılacaktır. Bu cihazları unutmak icap etmez. Ama niçin eski evlerin tezyinat ve tarzlarından istifade etmeyelim?

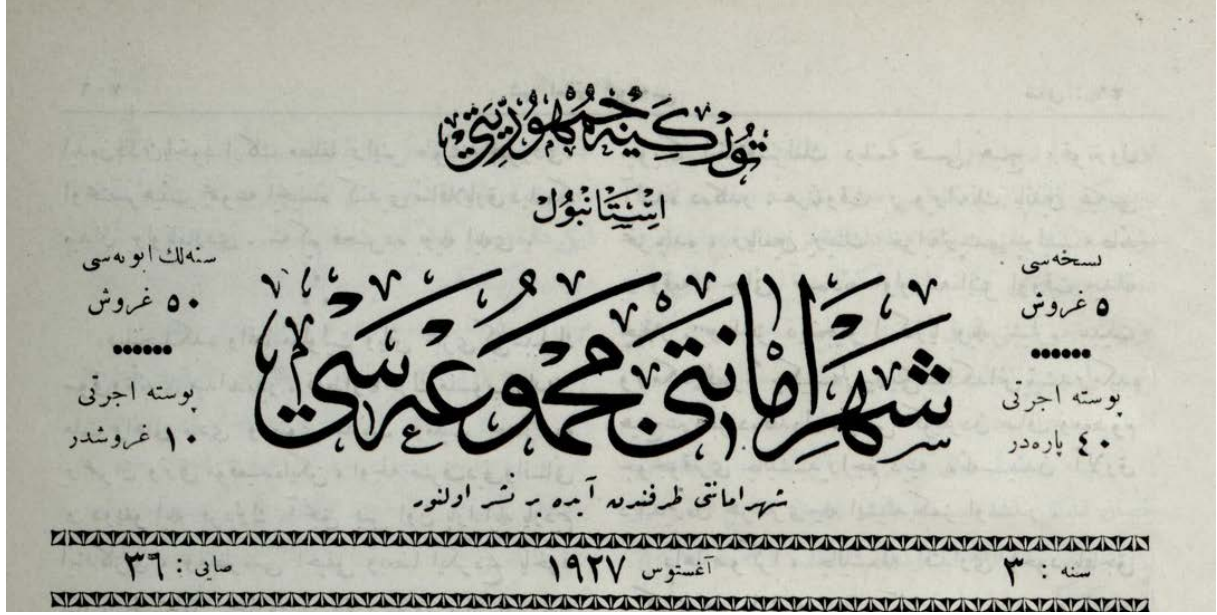
İnsanlar zaman, mekân ve muhitin daima taht-ı tesirindedir. Victor Hugo bile tarz-ı mimariyi iklim doğurur demiştir: (Fenn-i mimariyi iklim tavsif eder. İklim vücuda getirir. Keskin bir çatı yağmuru, mestah olanı güneşi, taşlarla örtülmüş olanı ise rüzgârı bol bir iklimi yakinen işaret eder.) Bu fikir çok doğrudur. Misal aramak için harice çıkmaya hacet yok. Memleketimizi şöyle bir dolaşalım. Bursa, İzmit, Ankara'da müteaddid, Gebze, Edirne, Yenişehir ve sair yerlere gittiğimizde tarz-ı mimari aynı Türk tarzıdır. Hiçbir yerden istiane etmemiş ve hiçbir yeri taklit etmemiştir. Türk saf ve necip ve asil ruhundan her şeyde olduğu gibi bu cihette de harikalar icat etmiştir. Dünyada mekansız almayı ahirette imansız kalmak kadar dindarane bir telakki karşısında mütehassis olan Türk, memleketini rengarenk, gayet dayanıklı, zarif evlerle süslemiştir. Bu Türk tarzı İstanbul'da, Edirne'de, Ankara'da pek hususi vasıflarla ayrılmamışsa da yine aynı tavırdan uzaklaşmamıştır. Bugün bu saydığımız yerlerde pek mahdud ve çok güzel evler vardır. Bunların tetkiki Türk evi sistemini kurtaracaktır. Bunları serian tetkik ve tespit ettirmek şehir belediyelerinin borcudur. Her belediyenin esasen bir mimarı vardır. Başka bir masraf ve şekle lüzum yoktur. Madem ki memleketimiz muhtac-ı imardır, şirin vatanımızın her tarafını süsleyeceğiz. Elverir ki bu sahada da Türk'ün zevk ve asaleti okunsun ve bu ev mimarisi anarşisine nihayet verilsin. Son bir asır evveline gelinceye kadar ev inşası hakkında cari olan kaideler son zamanlarda unutulmuştur. Öyle berbat tarz ve usullerde evlere rast geliyoruz ki bunlara ev demek için insan biraz hicap duyuyor. Bu pek esaslı millî zevkimizi kurtarmak hepimiz için borçtur. Ev yapanları bu hususta tenevvür edebilmek için vücuda getirilen ve toplanan modeller belediyelerin bir odasında teşhir olunmalı, icap ederse izahat verilmeli ve halk tam bir fikre sahip olarak ve zevkini müdrik olarak evini yapabilmelidir. Belediyelere ait en mühim bir vazifeden bir nebze bahsettikten sonra İstanbul'da halen mevcut ve herkes tarafından tetkik olunması elzem olan evlere rücu edeceğim. Evlerin ber vech-i zir teferruatını tafsil etmek istemiyorum. Eski konaklardan, rical saraylarından bahsedecek değilim. Zira buna dair misaller yoktur. Olsa dahi içtimai şerait değişmiştir. Bize lüzumu yoktur. Mesela kırk odalı bir eve lüzum yoktur. İçinde yüzlerce bendegân oturtup doyurtacak ve aleme caka satacak bir devirde değiliz. Mütevassit evler lazımdır. Bunları tetkik edelim. Evlerin şekl-i haricileri bazı şehirlere ve bazı devirlere göre

değişmiştir. Maamafih tetkike şayandır. Sonra katları, nezih şekilleri, renkleri, cesametleri, taksimat-ı dâhiliyeleri, tavan ve duvar ziynetleri, sofalar, camekânlı odalar, sair ufak ve geniş odalar, vâsita-i teshîn (ısıtma) olan ocaklar, nakış işleri çinileri tetkik ettikten sonra tam bir fikir alabiliriz. Mevcut olmayan binaları tarihî ve başka lisanlarda yazılmış koleksiyonlardan azıcık bir hata ile bulmak kabildir. Mesela Bebek bahçesinin yerinde vaktiyle kâin ve *Pavillon de Reis* denilen (hümâyun âbâd)ın 200 senelik bir mazisi vardır. Fransızların Reis Efendi Köşkü itlak ettikleri bu sahilhane cahilcesine 90 sene evvel yıktırılmıştır. Hâlihazırda rıhtımlarıyla ağaçları mevcuttur. Buna mümasil güzel Boğaziçi'ni süsleyen binalar bugün mevcut değildir. Daha diğer birçok kâşâneler mevcut ise de pek mühim olarak Anadolu Hisarı'nda günbegün çöken ve bir gün ani inhidamını bekleyen Amuca Hüseyin Paşa Yalısı vardır. Bu şaheseri vaktiyle Fransa sefiri Mösyö Pompar bilhassa şarkı çok seven madamıyla beraber pek zarif ve ciddi bir eseriyle tetvic etmiştir. Bilhassa buranın tavanı pek mükemmeldir. Pek değerli müze müdürümüz Halil Beyefendi'nin arzularıyla bu müstesna tezyinatın orijinaleri müzede hıfz olunmuş ve planları yapılmıştır. Bilhassa buranın tavanından bahsedeceğim. Bu tavanlar bizde üç tanedir. Üçü de fevkalade ziynetli, müzehheb ve zariftir. Pek sade ve tam bir Türk tarzında yapılmıştır. Bunlardan biri Edirne'de muhterik (Saray-ı Cedîd-i Âmire'nin) Cihannümâ Kasrı'nın tavanıdır. Altındaki cephaneliğin infilakı neticesi 1293 Rus Harbi'nde yanmıştır. Biri de Topkapı hâricinde Takyeci camiindedir. Maalesef cahiller tarafından berbat bir yeşil renkle boyanmıştır. Biri de mevzubahis olan yalının tavanıdır. Günbegün zeminleri dökülmekte ve solmaktadır. Bizde eski tavanlara dair numuneler çoktur. Yine Takyeci camiinin medhal kapısı üzerindeki tavan, Topkapı'da Ahmed Paşa camii müezzin maksureleri tavanları fevkalade bir şekilde müzehheb ve kıymetlidir. Bunları tetkik etmek lazımdır ve bu yazıları okuyanların mahallen görmeleri mümkündür. O zaman yazdıklarımızın doğruluğu meydana çıkar. Yalnız işitmekle iktifa etmek kâfi değildir. Görmek de lazımdır.

Bir makaleye evlerimizin ehemmiyetini sığdırmak mümkün değildir. Bunun hakkında koca bir eser yazmak lazımdır. Bu eserin dörtte üçü resim olmalıdır. Ancak bu suretle değerini anlayabiliriz. Vesâik hiçbir zaman asıllarıyla beraber olmazsa bir kıymet vermez. Yine Anadolu Hisarı'ndaki yalının yaldızlı salonunda sedef kakmalı dolapları ve ortadaki selsebilli havuzu da tetkik edelim. Düşünmeliyiz ki bizde eskiden ne ince zevkler varmış. Düşüncelerimizi her sahada yapabilmışız. Her istediğimiz vücuda gelmiş, içtimai hayatımızda da insanca ve şerefle yaşamışız. Bunu temadî ettirmek lazımdır. Türk'ün bu sahada da asil zevkini kurtarmalı ve bu duygularımızı ilan etmeliyiz. İnsan çalışır. Evinde rahat etmek ve temiz yemek arzusunu besler.

Bu hislerimizi bu güzel vesâikle tenmiye etmeliyiz. Zira bu da ruhların muhtaç olduğu bir gıdadır.

24 Ağustos 927

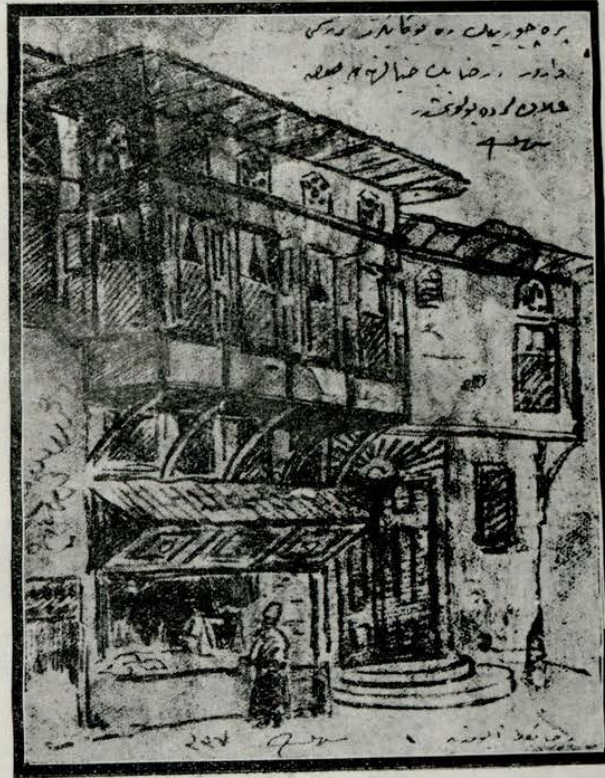

عمران، راز، قیسم

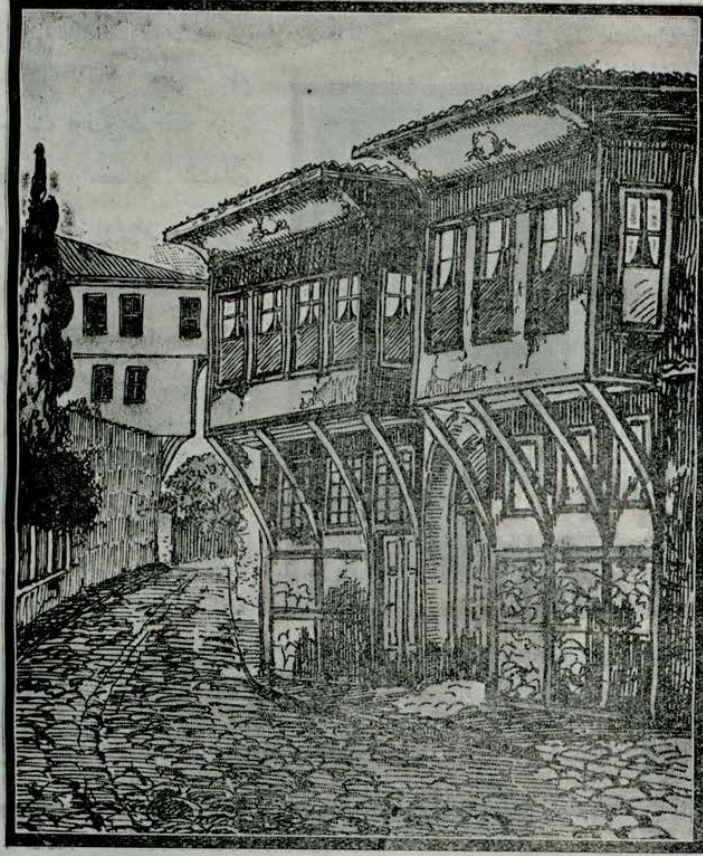
تورک اوی معماریسی حقندہ برقاچ سوز

[استقبالك شهر موزه سنه اتحاف]
یرلیر مزدهده واردر . فی الحقیقه اسکی تورک آشیانلری
بو کون یوقدر . تورک اوی محیط وزمانه کوره نه صورتله
ده کیشمشدر ؟ بونک ایچون آنادولینک بو خصوصده
چوق قیمتلی شهر و کویارینی کزه رک تدقیق ایتک
لازمدر . بو موضوع بزده هیچ تدقیق اولونماشدر .
شهر مزک تاریخی تدقیق ایده جک اولورسه ق اخشاب
انشات یوزندن حصوله کلن و متعدد صالحینلره هر یوز

بو کون غایت قیمتلی بر موضوعدن بحث ایده جکم :
بر عصر اولنه کلنجه به قدر تورکک اصیل ذوقله سوسله تمش
ملی بر طرزده یاپیلمش اولر . تورک اوی دینینجه بالخاصه
غریبلیرک عقلنه دار ، صیقیجی ، کومس کبی یرلر کلیر .
قادینلری بالخاصه حرم دینین یره طیقلمش بر حالده
هواسزلقدن بونالمش عد ایده لر . بو غایت یا کلش
دوشونجه اسکی اولری تدقیق ایتک فرصت بولاماش

اسکی بر تورک اوی

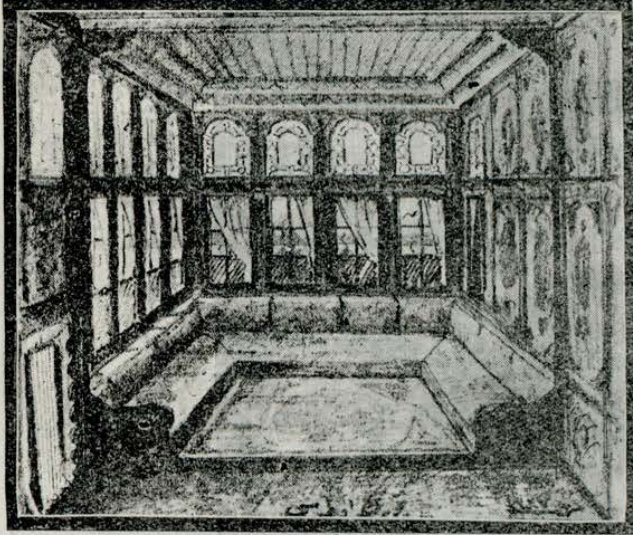
ایوبده تام برعصرلقی تورک آشانی

مسکینه شدیدی . رفاهک آزالمهسی هم غیر طبیعی بر توکله سوق ایتدی وهمده ذوقسزلیک باش کوستردی . بز بوکا ملی معمارینک آنارشى دورى اطلاق ایدیهیلیرز . بو آنارشى دوام ایتدی و حالاده دوام ایدیور . مثلا بزده هنوز تدقیق اولونمهدق بر موضوع بودر دیمشک . مثلا ایستوروزکه تام ذوقزى اوقشایه جق بر او یاپالم . غرب اثرلری روحزى اوقشامیور . شرقک پارلاق اثرلرندن استعانه ایدیه جکیز . بزده جامع معمارىسی انی تدقیق اولونمشدر . پلانلر حاضر لانیور . وجوده کتیردیگمز بو اثرلرک یعنی او پلانلرینک جامع بوزمهسی اولدیغنى کوربیورز . عجباً

سنده بر منتظماً یاندیغنى او کره نیرز . بز کرک بوغازک هراییکی ساحلنه و کرک استانبولک مستئنا وهجرا گوشه لرینه موقت کاشانه لر قوردق . او زمانلر توکلک پاکش بر شکله تلقیسی دنیایه میل ورغبتی آزالدی . یالکیز کندی حیامزى دوشونه بیلدک . هیچ چوققارمزى دوشونه مدک . اونلرجه بو اولوملی دنیا ده اویله متین ، عصرلرجه دایانه جق اولره مالک اولمق دنیا یه میل نقطه سندن موافق بر دوشونجه اولامازدی . خالقک .هما امکان رفاه وسعادت ایچنده کچیردیکی دوره لرده کی انشاطر زلرمز چوق مکمل بر سیر تعقیب ایتدی . ۳۰۰ سنه لک تدنی نه قدر اولسه روحلر ده ده بر تاثیر حصوله کتیره رک خلقی

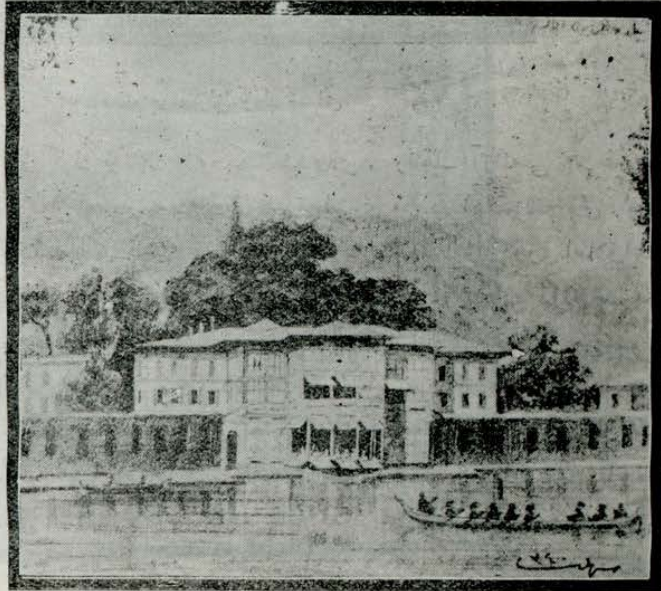
زده بناره قوناچق بچره نمونه سی می یوقدر . خارجی حاجت یوق . مملکتتمزی شوپله بردولاشالم . بروسه ، تزیناته عائد اورنکار قالماشمی در . هپسی واردر . فقط ایزمیت ، آنقردهه متعدد ؛ کبزه ، ادرنه ، یکیشهر

تدقیق اولونماشدر . بو عصرده تام برتورک اونی یوزسنه اولکی شرائطه کوره یایمق فی الحقیقه فاحش بر خطادر . انشات فنی چوق ایبروله مشدر ، اولرمزده عصری تأسیسات لازمدر . بونلر همه حال یاییلاجقدر . بو جهتلی اونومتق ایجاب ایتمز . آما بچون اسکی اولرک تزینات و طرز لرندن استفاده ایتمه لم . انسانار زمان ، مکان و محیطک دائمًا تحت تأثیرنده در . و یقتور هوغو بیله طرز معماری نی اقلیم دوغورور دیمشدر : (فن معماری نی اقلیم توصیف ایدر . اقلیم وجوده کتیرر . کسکین بر جاتی یاغموری ، مسطح اولانی کونشی ، طاشلرله اورتولمش اولانی ایسه

تورک ارطه سی

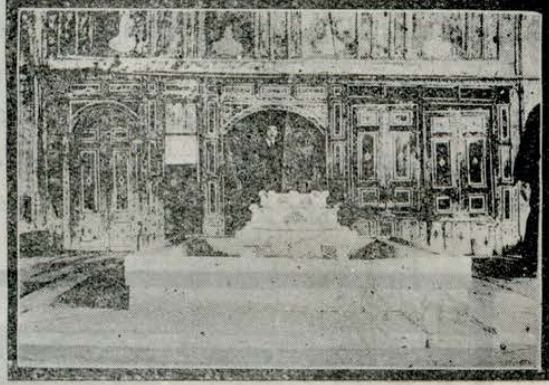
روزکاری بول براقلمی یقینًا اشازت ایدر) بو فکر چوق دوغوردر . مثال آرامق ایچون خارجه چیقمغه وسائر برله کتدی کمزده طرز معماری عینی تورک طرزنی در . هیچ بر یردن استعانه ایتماش و هیچ بر یری تقلید ایتمه مشدر . تورک صاف و نجیب واصل روخندن هر شیده اولدینی کبی بو جهتده خارقه لر ایجاد ایتمشدر . دنساده مکانسز قالمی آخرتده ایمانسز قالمق قدر دیندارانه بر تلقی قارشوسنده متحسس اولان تورک ؛ مملکتی رنگارنگ ، غایت دایایققی ، ظریف اولرله سوسله مشدر . بوتورک طرزنی استانبولده ، ادرنه ده آنقردهه پک خصوصی وصفلرله ایرلمشسه ده ینه عینی طوردن اوزاقلاشماشدر . بو کون بوصایدیغمز برلرده پک محدودو چوق کوزل اولر واردر . بونلرک تدقیقی تورک اوی سیسته منی قورناراجقدر . بونلری سریعًا تدقیق و تثبیت ایتمک

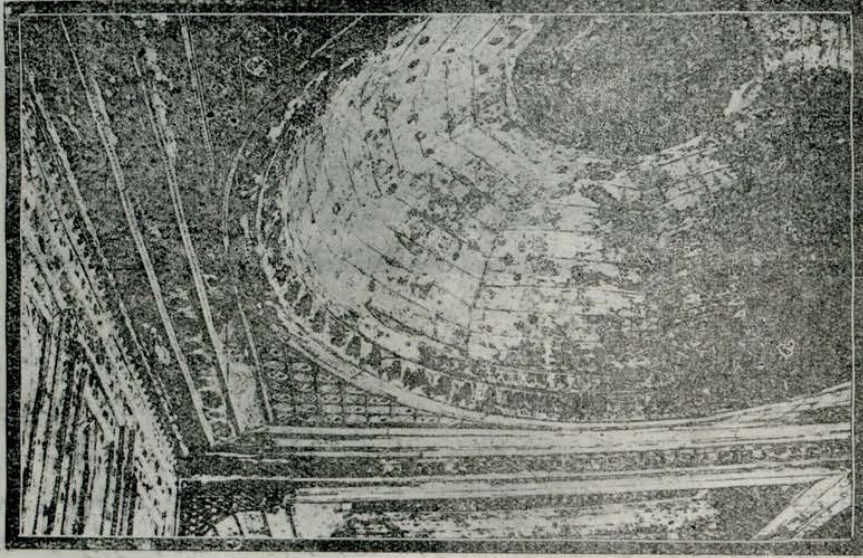
بیکده هایون آباد

طرز و اصولرده اولره راست كليورز كه بونلره اوديمك ايچون انسان برآز حجاب دويويور . بويك اساسلى ملي ذوقنى قورتارمق همز ايچون بور جدر . اوياپانلر بو خصوصده تنور ايده بيلمك ايچون وجوده كيتيربان و طوبيلانان مودلر بلديه لرك بر اوطه سنده شم بر اولونمالي ، ايحباب ايده رسه ايضاح و يرالمى و خلق تام بر فكره صاحب اولارق و ذوقنى مدرك اولارق اوني ياپاييلىملى در . بلديه لره عانداك مهم بر وظيفه دن بر نبنده بحث ايتد كدن صوكره استانبولده حالا موجود و هر كس طرفندن تدقيق اولونمسي الزم اولان اولره رجوع ايده جكم . اولرك بر وجه ز بر قرعائى تفصيل ايتك ايستميورم . اسكى قوناقلردن ، رجال سرايلردن بحث ايده جك ده كلم . زير بو كادار مثاللر بوقدر . اولسه دنخى اجتماعى شرائطده كيشمشدر . بزملر ومى بوقدر . مثلا قرق اوطه لى بر اوه لزوم بوقدر . ايچنده يوزلرجه بندگان

شهر بلديه لر ينك بور جيدر . هر بلديه نك اساساً بر معمارى واردر . باشقه بر مصرف و شكله لزوم بوقدر . مادام كه مملكتمز محتاج اعماردر . شيرين وطنمك هر طارقتى

آناطولى حصارنده عموجه حسين پاشا يالينده صدف قاقهلى دولاب و اورته ده سلسبيل و حوض

عموجه حسين پاشا يالينده مدور قبه نك كورونوشى

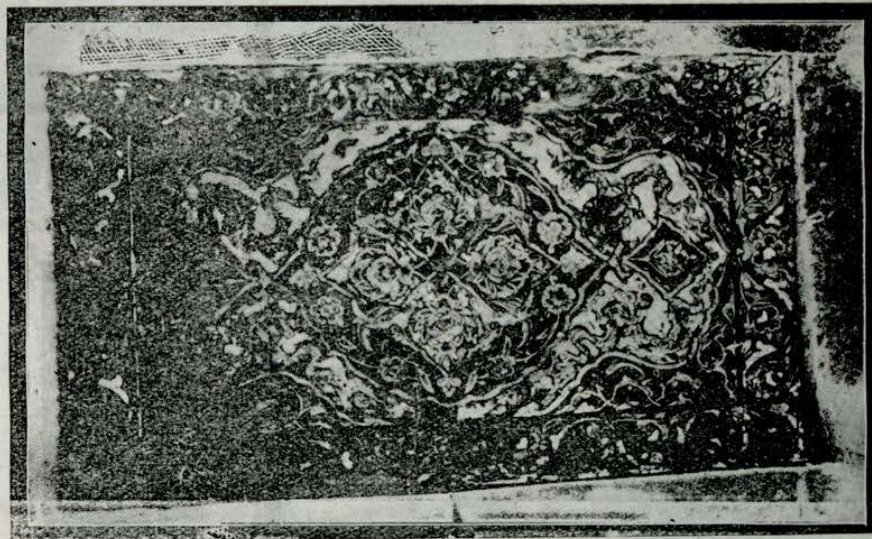
اوپور توب دويور تاجق و طله جاقا صاناجق بر دورده ده كاز . متوسط اولر لازمدر . بونلرى تدقيق ايده لم . اولرك شكل خارجيلرى بعض شهرلره و بعض دورلره كوره ده كيشمشدر . معافيه تدقيقه شايددر . صوكره قاتلرى ،

سوسله يه جكز . اويرر كه بو ساحه ده توركك ذوق و اصالتى او قونسون و بو اوم معمارىسى آنا ريشينه نهايت ويريلسون . صوك بر عصر اولنه كلنجيه قدر اوانشاسى حقتده جارى اولان قاعده لر صوك زمانلرده اونوشدر . اويلا بر باد

پكده كركلى موزه مديرى خليل بك افدينك آرزولريله بومستنا تزيناتك اوريش يناللى موزهده حفظ اولونمش وپلانلرى يالتمشدر . بالخاصه بورانك طاواندن بحت ايدهچكم . بو طوانلر بزده اوچ دانهدر . اوچيده فوق العاده زيتلى ، مذهب وظيفدر . پك ساده و تام بر تورك طرزنده يالتمشدر . بونلردن برى ادرنده محترق (سراى جديد عامرەنك) جهانما قصرينك طوانى در . آلتنده كي جبخانه لكك انفلاقى نتيجه سي ۱۲۹۳ روس حربنده يالتمشدر . برى ده طوقبو خارچنده تاقه جي

نزده شكللى ، رنگلى ، جسامتلى ، تقسيمات داخله لى ، طوان وديوار زينتلى ، صوفه لى ، جامكانلى او طه لى ، ساثر اوفاق وكنيش او طه لى ، واسطه تسخين اولان اوچاقلى ، نقش ايشلىرى چينلرى تدقيق ايتدكدن سو كره تام برفكر آلابليرز . موجود اوليان بنالى تاريخى و باشقه لسانلرده يازلمش قولكسيونلردن آزچوق بر خطا ايله بولوق قابلدلر . مثلا بيك باغچه سنك يرنده وقتيله كائن و Pavillon de Reis دينين (هاپون آباد) ك ۲۰۰ سنه لك بر ماضي سي واردلر . فرانسزلرك رئيس افندى

تاقه جي مسجدينك مدخل طاوانى

جامعنددر . مع الاسف جاهل اللر طرفدن برباد بريشيل رنگه بويالتمشدر . برى ده موضوع بحث اولان يالينك طوانى در . گون بكون زمينلى دو كولمكده وصولمقده در . بزده اسكي طوانلره دائر نمونه لر چوقدر . ينه تاقه جي جامعنك مدخل قاپوسى اوزرنده كي طاوان ، طوقبو قوده احمد پاشا جامعي مؤذن مقصوده لرى طوانلرى فوق العاده بر شكلده مذهب و قيمتلى در . بونلرى تدقيق ايتمك لازمدر و بو يازيلرى او قويا نلرك محلا كوره لرى مكنشدر . اوزمان يازد قلمزك دوغرو لنى ميدانه چيقاز . يالكز ايشيتمكه ا كتفا ايتمك كافي ده كادر . كورمك ده لازمدر .

كوشكى اطلاق ايتدكارى بو ساحلخانه جاهجه سنه ۹۰ سنه اول يقيدر يلمشدر . حال حاضرده ريختيملريله ، آغاچلىرى موجوددر . بوكا مائل كوزدل بوغاز ايچيني سوسله ين بنالر بو كون موجود ده كادر . ده ديكر بر چوق كاشانه لر موجود ايسه ده پك مهم اولارق آنادولو حصارنده كون بكون چوكن و بر كون آنى انهدامنى بكه ين عموجه حسين پاشا ياليسى واردلر . بو شاه اثرى وقتيله فرانسه سفيرى موسيو پومبار بالخاصه شرقى چوق سوهن ماداميله برابر پك ظريف وجدى بر اثريله تويج ايتمشدر . بالخاصه بورانك طاوانى پك مكه لدر .

یا با بیلیمشیز . هر ایسته دیکمز وجوده کیش اجتماعی
حیاتمزدده انسانیجه و شرفله یاشامشیز . بونی تمادی
ایتدیرمک لازمدر . تورکک بوساحه دهده اصیل ذوقنی
قورتارملی و بودویغولرمزی اعلان ایتملی یز . انسان چالیشیر .
اونده راحت ایتمک و تمیزیمک آرزوسنی بیلر . بوحسلرمزی
بو کوزهل و نائقله تمیه ایتملی یز . زیرا بوده روحلرک محتاج
اولدیغی برغدادر . ۲۴ اغستوس ۹۲۷
شیشلی : د . ا . س .

بر مقاله یه اولرمزک اهمیتنی صیغدیرمق ممکن دکلدر .
بونک حقنده قوجه بر اثر یازمق لازمدر . بو اثرک درنده
اوچی رسم اولمالیدر . آنجق بوضورتله ده کرینی آکلایه -
بیلیرز . و نائق هیچ بر زمان اصلار یله برابر اولمازسه
بر قیمت ویرمز . یته آنادولو حصارنده کی یالینک یالدرلی
سالوننده صدف قاقهلی دولابلری و اورتده کی سلسبیلی
حوضی ده تدقیق ایدم . دوشونمه لی یز که بزده اسکیدن
نایجه ذوقلر وارمش . دوشونجه لرمزی هر ساحه ده